

MORGENBLADET

Imperiets rester

To danske kvinner, den ene journalist, den andre kunstner, står bak en opplysende og lekker ny bok om Russland.

Giertsen, Fredrik

For noen år siden var Russland oftere på nyhetene: hver gang Jeltsin skiftet statsminister, og det var ikke sjelden. Den siste han presenterte var Vladimir Putin, en «sterk mann» i dobbelt betydning. Russland falt til ro og vi glemte mer eller mindre vår gigantiske nabo. Men Vibeke Sperling og Pernille Kløvedal Helweg synes ikke vi burde gjøre det, selv om landet ikke viste seg å være det investeringseldoradoet som finansfolk håpet på for et drøyt tiår siden.

Sperling og Helwegs bok viser oss nye trender i Moskva og Russland forøvrig. Vanligvis hører vi bare om Russland når de store nyhetene når oss, som gisseldramaet i Dubrovka-teatret eller nevnte maktkamp mellom president og oligarki. Det kan være et poeng at denne skjevheten i geografisk vektlegging av nyheter er spesielt uheldig i forhold til Russland.

Imperiets ruiner. På 1800-tallet var Russland en verdensledende kulturnasjon, men oktoberrevolusjonen i 1917 satte en stopper for landets kulturelle ekspansjon. Sovjetunionen ble gode i marsjering, romfart og ishockey, men de satset ikke akkurat på det frie ord. Så skjedde det som verken KGB eller CIA kunne forutse: i 1989 revnet muren, i '91 ble unionen smadret og i '93 bombarderte Jeltsin sitt eget parlament. Samme året kom også en av mine favorittbøker uansett sjanger, polakken Ryszard Kapuscinskis Imperiet, som handler om forfatterens reiser i tre omganger rundt i den smuldrende Sovjetunionen. Dette er en unik personlig dokumentarisk beretning om Sovjet som det kanskje kan synes urettferdig å bruke som målepinne for Russland i stykker. Men å i det hele tatt trekke frem Kapuscinskis bok i denne sammenheng er ment som et kompliment til Sperling og Helweg.

Rusland i stykker, som utkom på dansk Gyldendal i oktober, består av løsrevne historier fra de siste års utvikling i restene av dette imperiet. Fragmenter altså, men tittelen har formodentlig dobbelt bunn. For det har gått dårlig med Russland siden vår alles helt Mikhail Gorbatsjov holdt i tømmene. Det internasjonale pengefondets hestekur resulterte ikke i det forventede kapitalistiske paradiset, derimot i tilsynelatende bunnløs fattigdom, lavere forventet levealder og tabloide forestillinger om «en generasjon tapt til vodka, mafia og prostitusjon».

Vibeke Sperlings fragmenter består av endel nyhetsreportasjer, men

mest portretter av vanlige russere eller «doldiser». Vi får et spennende portrett av Russlands første edru president, Vladimir Putin, og boken er såpass aktuell at den går rett inn i feiden med oljegiganten Yukos som vi leser om i avisene i dag.

Krigsreportasje og portretter. Yukos representerer oligarkiet som er Putins sannsynlige hovedutfordrer til presidentpalasset framover. Putins allierte i denne maktkampen er pressen, for selv om han ikke er noen diktator, så er han heller ingen demokrat. Et enda større paradoks er det at presidenten omtales som umåtelig populær, selv om hans politikk ikke er det. Sperlings største fortjeneste er at hun avdekker slike forhold, og det gjennom vel dokumenterte i meningsmålinger og sosiologiske undersøkelser.

I Rusland i stykker får vi også en nærmest obligatorisk reportasje fra det amputerte imperiets forferdelige krig i Tsjetsjenia, der vi også serveres en situasjon som får oss til å trekke på smilebåndet: Akhmad Kadyrov, som med støtte fra Moskva nylig vant valget i Tsjetsjenia, ble senere holdt igjen i flere timer på en russisk kontrollpost, fordi ingen der hadde hørt om ham!

En av svakhetene med intervjuene som følger er at de aller fleste av dem er gjort med moskovitter, og ikke så rent få med folk som tilhører – eller har tilhørt – den kulturelle eller økonomiske elite. Vi får møte venninnen til den berømte romfareren Gagarin, Valentina Ivanova, som en gang ble fremstilt som et ideal for russiske kvinner. I dag er propagandaen avslørt, og den gamle kvinnen fremstår som en trist anakronisme. Damen som drev litteraturtidsskriftet Glas, som ble utgitt på engelsk i tøværet under Gorbatsjov, forteller nå om en intelligentsia på retur. Proster og mufti'er håper på vedvarende religiøs oppvåkning etter de sekulære årtier, men muslimenes «hemmelige våpen» er at de føder flest barn. Og vi får treffe noen nyrike kapitalister, nærmere bestemt representanter for motebransjen i den russiske hovedstaden.

Sovjet-nostalgi. Men bevarer, det gjøres også forsøk på å skjenke plass til de uavhengige stemmer i Putins sterkt sentraliserende tid. Hvordan er det for eksempel å være homofil i Russland i dag? Under glasnost og perestrojka var det visst spennende og forhåpningsfullt, da særlig Moskvas natteliv må ha vært blant de råeste (og mest vulgære) i Europa. Men ensrettingen har tatt over igjen. Og tørsten etter informasjon, som var så sterk en periode, har glidd over i apati. Innenfor motebransjen avsløres «Sovjet-nostalgi» som den sterkeste trenden, og der passer den nye landsfaderen inn: Putin har blant annet sørget for at Sovjets gamle nasjonalsang er blitt Russlands. Riktignok er det verdens vakreste hymne, men er det bare derfor? Og vestliggjøringen, som så mange mente ville feie over Russland og utslette all lokal koloritt, har fått konkurranse fra russiske fenomener. Disse er det altfor lett å overse, men det gjør ikke Sperling og Helweg.

Med unntak av Tsjetsjenia-besøket drar de danske parhestene på bare én enkelt tur til periferien, så å si i Kapuscinskis ånd. Dette er til byen Khabarovsk på grensen mot Kina. Dette er samtidig et av de beste kapitlene, og får oss til å ønske at de hadde våget flere slike turer. Sperling forteller om hvordan kineserne heller sand ut i grenseelven Amur for på en driftig, men omstridt måte gjøre de russiske øyene midtstrøms til Kinas eiendom. Dette er bare et av mange eksempler på kinesernes geskjeftige natur, som selv russerne i området beskjemet må innrømme i fremtiden kommer til å bety at imperiet vil bli ytterligere beskåret. Moskva har aldri klart å benytte ressursrike Sibir til annet enn oppbevaring og destruering av dissidenter, og Kinas demografi synes å gi langt mer dynamiske resultater. Jeg skulle gjerne lest en hel bok om dette grenseområdet!

Sidevender. Rusland i stykker er av den type kvadratiske bøker man tror man kan ta opp og kikke i uten å lese den. Så sitter man der og blar og myser litt på tegningene, og ler oppgitt av billedtekstene som med fortettet statistisk informasjon avslører absurde ting ved dagens virkelighet i Russland. Og så kommer man til seg selv 206 sider senere på sofaen – litt klokere, men fremdeles vitebegjærlig.

Vibeke Sperling har vært tilknyttet Universitetet i Oslo som gjesteprofessor i ytringsfrihet, og er nå journalist i avisen Politiken. Viktigere i denne sammenheng er det at hun har flere år bak seg som korrespondent for danske aviser og radio i Moskva. Pernille Helweg er selvlært tegner, og hun har utstyrt boken med humoristiske og empatiske illustrasjoner, samt minimalistiske fotografier, fra hverdagslivet hos vår gedigne nabo.

Deres blikk på absurditetene i Sovjet/Russland inneholder både nysgjerrighet, respekt, medfølelse og humor, selv om boken ikke akkurat kan sies å sprudle av håp. Det må i så fall ligge i den voksende stolthet hos den stadig økende middelklassen, som også bør være en stabiliserende faktor i det veldige landet.

Fredrik Giertsen er Cand.philol. fra Universitetet i Oslo med hovedfag i Allmenn Litteraturvitenskap.

Publisert 14. november 2003